

İslami Finans ve Döngüsel Ekonomi: Sürdürülebilir Değer Zincirlerinin Tasarımı

Sevim Ezgi İslah¹

Mehmet Cihangir²

Gökhan Güven³

Özet

Döngüsel ekonomi, üretimin daha az hammadde ve enerji kullanılarak yapıldığı bir üretim sürecidir. Döngüsel ekonomi sürecinde üretim süreci bir döngü halinde kendini tekrar etmektedir. Döngüsel ekonomi süreci hammadde satın almak yerine atıkların kullanımıyla başlamaktadır. Sonrasında atık kullanımına yönelik ürün tasarımı, üretimi, tüketimi ve atık ile süreç devam etmektedir. Kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması bakımından döngüsel ekonomi, İslam'ın değer anlayışı ile örtüşmektedir. İslami finans bu doğrultuda etik değerleri ile değişen ekonomik anlayışta büyük potansiyel taşımaktadır. Ayrıca döngüsel ekonomi kaynak bakımından ciddi kıtlık yaşayan ekonomiler için son derece önemli bir alandır. Sürdürülebilirlik ve sınırlı kaynakların verimli kullanımı açısından büyük potansiyel taşıyan döngüsel ekonomi, kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, çalışma, değerli ve etkili bir alternatif ekonomik çerçeve sağlama çabalarında döngüsel ekonomi ve İslami finansın ortak noktalarını vurgulayarak disiplinler arası bir yaklaşım sunmaktadır. Ayrıca çalışma Katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporlarında yer verdikleri döngüsel ekonomi temalarını ve sürdürülebilir değer zincirlerinin tasarımında nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koymak adına katılım bankalarının rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporları üzerinde içerik analizi yöntemi kullanılarak inceleme gerçekleştirilmiş ve sonrasında tematik karşılaştırma

1 Öğr. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, sevimezgiislah@ksu.edu.tr, 0000-0002-6443-329X

2 Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, cihangir@osmaniye.edu.tr, 0000-0002-3375-6408

3 Öğr. Gör, İskenderun Teknik Üniversitesi, gokhan.guven@iste.edu.tr, 0000-0002-2877-2497

analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılım bankaları döngüsel ekonomiye atık yönetimi, enerji kullanımı, su tüketimi, dijitalleşme ve emisyon indirgeme gibi çeşitli alt temalar aracılığıyla katkı sağlamaktadır. Ayrıca incelenen katılım bankalarının döngüsel ekonomiye yönelik farklı stratejiler benimsediği görülmektedir.

1. Giriş

Döngüsel ekonomi ve İslami finans, sürdürülebilir ve etik bir ekonomik sistem oluşturma amacıyla ortak ilkeler benimsemektedir. Her iki yaklaşım da israfın önlenmesi, kaynakların verimli kullanılması, sosyal adaletin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunma hedeflerine dayanmaktadır. Bu çalışmada, döngüsel ekonomi ve İslami finans arasındaki ilişkiler incelenerek bu iki sistemin hangi noktada birleşebileceği tartışılmaktadır.

Döngüsel ekonomi, geleneksel “ömrünü tamamlama” anlayışını değiştirerek kaynakların sürdürülebilir kullanımını esas alan bir sistem sunmaktadır. Bu model, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederken, atık oluşumunu en aza indirmeyi ve malzemelerin ekosisteme yeniden kazandırılmasını hedeflemektedir (Ellen MacArthur Foundation, 2015:7). Atık önleme, endüstriyel simbiyoz, geri dönüşüm, geri kazanım ve yeniden kullanım gibi yaklaşımlar, birincil kaynak tüketimini optimize ederek çevresel etkileri azaltmada önemli bir rol oynamaktadır (Özbilen, 2023:14). Bu bağlamda, döngüsel ekonomi, ürün ve malzemelerin bakım, yeniden kullanım, yenileme, yeniden üretim, geri dönüşüm ve kompostlama gibi süreçlerle dolaşımda tutulmasını sağlayarak, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, atık ve kirlilik gibi küresel sorunların yanı sıra sosyal eşitsizlikle mücadeleyi de destekleyen bir model olarak öne çıkmaktadır (Ellen MacArthur Foundation, 2015:7).

İslami finans, finansal faaliyetlerin İslami değerler ve etik ilkeler doğrultusunda yürütüldüğü bir sistemdir. İslam ekonomisinin temel unsurlarından biri olan bu yapı, belirli yasaklar ve teşvikler çerçevesinde şekillenmektedir. Ticaretin teşvik edilmesi ve faizin yasaklanması, finansal işlemlerin reel varlıklara dayalı ticari faaliyetlere yönlendirilmesine neden olmaktadır. İslami finansın temel prensipleri, borçtan faiz elde edilmesini yasaklayan ve kâr-zarar paylaşımını esas alan kurallar üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede, İslam hukuku ilkeleri doğrultusunda risk paylaşımına dayalı modeller benimsenmekte, faiz, belirsizlik (gaarar), spekülasyon ve şans oyunları gibi unsurlardan kaçınılmakta, aynı zamanda sosyal adaletin gözetilmesi esas alınmaktadır (Ayub, 2017:81-82). İslami finans, geleneksel borç tabanlı sistemler yerine varlık temelli finansman modellerini benimsemektedir (Wardhani ve Barthos, 2021:1).

Günümüzde sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme, çevresel koruma ve toplumsal refah arasındaki dengeyi sağlamada temel bir unsur haline gelmiştir. Bu çerçevede, döngüsel ekonomi, doğal kaynakların verimli kullanımını teşvik eden, atık oluşumunu en aza indiren ve sürdürülebilir üretim-tüketim döngülerine dayanan bir model olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, İslami finans, risk paylaşımı, etik yatırımlar ve sosyal adaleti merkeze alan prensipleriyle ekonomik sistemlere alternatif bir bakış açısı sunarak sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Her iki yaklaşım da uzun vadeli değer yaratmaya ve çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği güçlendirmeye yönelik çözümler sunmaktadır. Döngüsel ekonomi ve İslami finans, sürdürülebilirlik ve etik değerler ekseninde birbiriyle uyumlu ilkeler taşımaktadır. Her iki sistem de kaynakların etkin kullanılmasını, sosyal adaletin ve ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle, İslami finans ilkelerinin döngüsel ekonomi uygulamalarıyla entegre edilmesi, finansal sistemlerin daha sürdürülebilir ve etik hale gelmesine katkı sağlayabilecektir.

Bu çalışma, İslami finans ve döngüsel ekonomi kavramlarını bir araya getirerek, sürdürülebilir değer zincirlerinin oluşturulmasında katılım bankalarının rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, iki temel soruya yanıt aranmaktadır: (1) Katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporlarında yer verdikleri döngüsel ekonomi temaları nelerdir? (2) Katılım bankaları, sürdürülebilir değer zincirlerinin tasarımında nasıl bir rol üstlenmektedir? Bu sorulara cevap bulmak amacıyla Türkiye'deki katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporları üzerinde içerik analizi yöntemiyle bir inceleme gerçekleştirilecektir. Elde edilen bulgular, bankaların döngüsel ekonomi politikaları ve uygulamalarına dair kapsamlı bir değerlendirme sunarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle döngüsel ekonomi ve İslami finans ile entegrasyonu üzerine bir teorik çerçeve sunulmuş, ardından konuya ilişkin kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki bölümde araştırmanın metodolojisi ayrıntılı olarak açıklanmış ve elde edilen bulgular sistematik bir şekilde sunulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise bulgular değerlendirilerek sonuçlar tartışılmış ve ilgili alanlara yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. Teorik Çerçeve

2.1. Döngüsel Ekonomi, İlkeleri ve Faydaları

Döngüsel ekonomi, 1970’lerde Kenneth Boulding’in “Gelecek Uzay Gemisi Dünyasının Ekonomisi” adlı makalesiyle ilk kez akademik literatüre girmiştir. Bu ekonomi modeli, üretim süreçlerinde kaynakların israf edilmeden korunmasını savunmakta olup, mevcut kaynakların gelecekteki üretim faaliyetlerinde yeniden kullanılmak üzere tasarlanmasını öngörmektedir (Hassan, vd., 2020: 6). Döngüsel ekonomi, malzeme ve enerji akışlarını optimize ederek kaynak tüketimini minimize etmeyi hedefler ve bu akışların kapatılmasıyla sürdürülebilir bir ekonomik sistemin inşasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kaynakların etkin yönetimi ve yeniden tasarımı, sistemin temel taşlarını oluşturmaktadır (Demir ve Uğurlu, 2024).

Doğrusal ekonomi atık üretimi ve verimsiz kaynak kullanımı gibi sorunları beraberinde getirirken (Bulut ve Korkut, 2022) döngüsel ekonomi, bu sorunları aşmak için alternatif bir yaklaşım sunar. Döngüsel ekonomi, üretim sürecini atıkların yeniden değerlendirilmesi üzerine kurar ve bu süreç sürekli bir döngüye dönüşür. Bu modelde ham maddeler, tasarım ve üretim aşamasında dikkatle seçilir, ürünler uzun süreli kullanım için tasarlanır ve atıklar geri dönüştürülür. Böylece doğal ekosistemlerde olduğu gibi kaynaklar, üretim aşamalarında kaybolmaz, aksine sürekli bir döngüde kalır. Döngüsel ekonomi süreci Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Circular Economy Model: less raw material, less waste and fewer emissions

Kaynak: European Parliament Research Service, 2018

Döngüsel ekonomi anlayışı, ekosistemdeki doğal döngüsellikten ilham alır. Ekosistemde, ihtiyaç duyulandan fazla ya da az üretim yapılmaz, üretilen her şey başka bir süreçte yeniden kullanılır. Bu denge, ekosistemin kapalı bir sistem işlevi görmesini sağlar (Javaid, 2022). Ancak, insan faaliyetlerinin ekosistemi tahrip etmesiyle, çevresel hasarın önlenmesi ve mevcut zararların onarılması için ekonomilerin sürdürülebilir alternatiflerle yeniden yapılandırılması gerekliliği doğmuştur. Döngüsel ekonomi, bu yapılandırmayı mümkün kılacak bir model sunar. Bu modelde, tedarik zincirlerinin sıfır atık üretimi hedefiyle kısıtlanması, atıkların yeniden kullanılabilir ürünlere dönüştürülmesi esastır. Böylece, sistemde atıkların doğaya geri dönüştürülemeyen ya da emilemeyen şekilde üretilmesi engellenmiş olur (Potting vd., 2017).

Döngüsel ekonomi modeli, iklim krizi ve çevre sorunlarıyla mücadelede en etkili çözümlerden birini sunmaktadır. Bu çözüm, çeşitli yaklaşımlarla desteklenmektedir. Türkiye'nin öncülük ettiği "sıfır atık" yaklaşımı döngüsel ekonominin sunduğu iklim krizi ve çevre sorunlarıyla mücadelede bu yaklaşımlardan biridir. Burada temel amaç, öncelikle atık oluşum nedenlerini incelemek ve atık üretimini önlemek ya da en aza indirmektir. Atık oluştuğunda ise, bu atığın kaynağında ayrıştırılarak toplanması ve geri dönüşümünün sağlanması hedeflenmektedir. Diğer tüm çözüm önerileri gibi, Sıfır Atık modelinin de başarılı olabilmesi için toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenip uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde, kurallara uygun ve etik bir şekilde bu alana yatırım yapan ülkeler, küresel rekabette dezavantajlı hale gelebilir. Bu durum, ülkelerin döngüsel ekonomi modeline geçiş isteğini olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda döngüsel ekonomi yaklaşımı, yalnızca bir model değil, aynı zamanda kapsamlı bir zihniyet dönüşümünü ifade etmektedir (Bulut ve Korkut, 2022: 12).

Bu bağlamda döngüsel ekonomi modelinin temel ilkeleri, atık üretiminin azaltılması, mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve çevresel etkilerin minimize edilmesi gibi unsurlarla şekillenir. Döngüsel ekonomi, hammadde kullanımını etkinleştirirken israfta en aza indirmek için ürün tasarımından başlayarak üretim ve tüketim süreçlerine kadar geniş bir perspektifte uygulanır. Adams ve arkadaşları (2017), döngüsel ekonomiyi dört temel ilke etrafında ele almıştır:

- Daha az kaynakla aynı veya daha fazla üretkenlik sağlamak, yani malzemelerin verimliliğini artırmak;
- Malzemeleri teknik ve biyolojik besinler olarak sınıflandırarak, atıkları ortadan kaldırmak ve kapalı döngülerde geri dönüşümünü sağlamak;

- Malzemelerin değerini hem çevresel hem de ekonomik açıdan korumak veya artırmak;
- Sanayileşmiş sistemler aracılığıyla malzeme ve enerji akışlarını inceleyerek, bu akışların nasıl birbirini etkilediğini ve sonuçlarını anlamak, böylece atıkların girdi olarak kullanıldığı kapalı döngü süreçlerini mümkün kılacak sistematik bir düşünce geliştirmek.

Döngüsel ekonominin uygulamaları, sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal anlamda da önemli faydalar sağlar. Bu modelin sunduğu bazı faydalar şunlardır:

1. Ekonomik Büyüme: Döngüsel ekonomi, verimliliği artırarak maliyetleri düşürür ve aynı zamanda yeni iş fırsatları yaratır. Avrupa Parlamentosu'na göre, döngüsel ekonomi uygulamaları, AB şirketlerine yıllık 600 milyar € tasarruf sağlayabilir (Gedik, 2020:29).
2. Yenilikçi İş Modelleri: Döngüsel ekonomi, işletmelere ve müşterilere yenilikçi iş fırsatları sunar. Bu iş modelleri, daha az kaynağı daha verimli kullanarak sektörde rekabet avantajı sağlar (Sümer ve Yanık, 2021: 209).
3. Çevresel Fayda: Döngüsel ekonomi, doğal kaynakların korunmasına yardımcı olur. Atıkların geri dönüştürülmesi, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve çevre kirliliğinin en aza indirilmesi gibi çevresel faydalar sunar (Kumar vd. 2009: 1083).
4. Sürdürülebilir Gelecek: Döngüsel ekonomi, kaynakların verimli kullanımını teşvik ederek, gelecekteki nesiller için sürdürülebilir bir yaşam alanı yaratmayı amaçlar. Bu model, sınırlı kaynakların etkin kullanımını sağlar (Demir ve Uğurlu, 2021: 187).
5. Güçlü İlişkiler ve İş birliği: Döngüsel ekonomi, tedarik zincirindeki firmalar arasında iş birliğini güçlendirir. Hem üreticiler hem de tüketiciler, ürünlerin daha uzun süreli kullanımını sağlayarak daha güçlü ilişkiler kurar (Gedik, 2020: 30).
6. İstihdam Artışı: Döngüsel ekonomi, geri dönüşüm, onarım, yeniden kullanım gibi süreçlerle yeni istihdam fırsatları yaratır. Bu süreçler, özellikle yerel iş gücü için önemli bir kaynak oluşturur (Gedik, 2020: 30).

Özetle, döngüsel ekonomi, sadece çevresel değil, ekonomik ve sosyal açılardan da sürdürülebilir bir büyüme modeli sunmaktadır. Döngüsel ekonominin uygulanması, toplumların refah seviyesini artırırken çevreye duyarlı bir ekonomik yapının oluşmasına katkı sağlar.

2.2. Döngüsel Ekonomi İle İslami Finans Entegrasyonu

Döngüsel ekonomi, kaynakların verimli kullanımını, atıkların en aza indirilmesini ve sürdürülebilir üretim-tüketim modellerinin benimsenmesini amaçlayan bir ekonomik yaklaşımdır (Ellen MacArthur Foundation, 2015:7). İslami finans ise etik ve adil bir finansal sistem oluşturmayı hedefleyerek faizsiz, risk paylaşımına dayalı ve reel varlıklara bağlı finansman modellerini esas almaktadır (Akıntan vd. 2021: 33). Her iki yaklaşım da sürdürülebilirliği ve toplumsal faydayı önceliklendirmesi bakımından ortak değerlere sahiptir. Bu bağlamda, döngüsel ekonomi ilkelerinin İslami finans mekanizmaları ile entegrasyonu, ekonomik faaliyetlerin çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) kriterlerine uygun hale getirilmesine katkı sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı destekleyebilecek bir model sunmaktadır

Tablo 1: Döngüsel Ekonomi İslami Finans Yaklaşım Benzerlikleri

	Döngüsel Ekonomi	İslami Finans
İsrafın Önlenmesi	İsrafı önlemek, döngüsel ekonominin temel taşlarından biridir. Kaynakların verimli kullanılması ve atıkların azaltılması hedeflenir (Ellen MacArthur Foundation, 2015: 30).	İslam, israfı (israf) haram kılar ve kaynakların sorumlu bir şekilde kullanılmasını teşvik eder (Qur'an, 7:31). Bu, döngüsel ekonominin israf karşıtı yaklaşımıyla uyumludur
Sosyal Adalet ve Paylaşım	Döngüsel ekonomi, kaynakların adil dağılımını ve toplumsal refahı artırmayı hedefler (Murray et al., 2017:377).	İslâmî finans, zekât, sadaka ve karz-ı hasen gibi araçlarla gelir dağılımını düzeltmeyi ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlar (Chapra, 2000:115).
Çevresel Sürdürülebilirlik	Doğal kaynakların korunması ve çevresel bozulmanın önlenmesi, döngüsel ekonominin temel hedeflerindedir (Geissdoerfer et al., 2017:760).	İslâmî finans, çevreye zarar veren faaliyetlerden kaçınır ve doğal kaynakların korunmasını teşvik eder (Dusuki & Abozaid, 2007:36).
Uzun Vadeli ve Sürdürülebilir Yatırımlar	Döngüsel ekonomi, kısa vadeli kâr yerine uzun vadeli sürdürülebilirliği öncelik haline getirir (Kirchherr et al., 2017:231).	İslâmî finans, spekülatif ve kısa vadeli yatırımları reddeder ve uzun vadeli, toplumsal fayda sağlayan projelere odaklanır (Iqbal & Mirakhor, 2011:92).

Kaynak: Yazarlar tarafından literatür incelemesi sonucunda oluşturulmuştur.

Döngüsel ekonomi ile İslami finans arasında güçlü bir uyum olduğu görülmektedir. Her iki sistem de sürdürülebilirliği, etik ilkeleri ve sosyal sorumluluğu merkeze almaktadır. Döngüsel ekonomi, kaynakların etkin

kullanımını ve atıkların azaltılmasını teşvik ederek, İslami finansın israfi önleme prensibi ile örtüşmektedir. Öte yandan, İslami finans, etik yatırımlara öncelik vererek ve sosyal sorumluluk projelerini finanse ederek döngüsel ekonominin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Bu iki yaklaşımın kesişim noktasında çeşitli fırsatlar bulunmaktadır. İslami finans kuruluşları, döngüsel ekonomi odaklı projelere yatırım yaparak hem finansal getiri elde etmekte hem de çevresel ve toplumsal fayda sağlamaktadır. Örneğin, geri dönüşüm tesisleri, yenilenebilir enerji yatırımları ve sürdürülebilir tarım uygulamaları, İslami finans ilkeleri çerçevesinde desteklenebilecek alanlardır (Hassan & Saraç, 2020, s. 143). Ayrıca, çevresel zarara yol açan ekonomik faaliyetlerin finansmanı İslami finans prensiplerine uygun olarak sınırlandırılabilir veya daha yüksek risk değerlendirmesine tabi tutulabilir. Bu bağlamda, döngüsel ekonomiyi teşvik eden işletmelerin ve projelerin finansmanı artırılarak sürdürülebilir ekonomik büyüme desteklenebilir (İbrahim ve Shirazi, 2020: 99).

Bu çerçevede iki kavramın birleşimi aşağıdaki ortak noktalar ile açıklanabilir (Sümer ve Yanık, 2021: 211):

- Sürdürülebilirlik: Her iki kavram da uzun vadeli sürdürülebilirliği hedefler.
- Adil Paylaşım: İslami finansın adil paylaşım ilkesi, döngüsel ekonominin kaynakların eşit dağıtılması amacıyla uyum sağlar.
- Çevresel Koruma: İslami finansın çevreye duyarlı yatırımları desteklemesi, döngüsel ekonominin çevresel hedefleriyle örtüşür.
- Kaynakların Verimli Kullanımı: İslami finansın israfi önleme prensibi, döngüsel ekonominin kaynakları etkin kullanma amacıyla uyum sağlar.
- Yeşil Sukuk: İslami finansın çevre dostu yatırımları finanse etmek için geliştirdiği bir araçtır.
- Sosyal Sorumluluk Projeleri: İslami finans kuruluşları, çevresel ve sosyal sorumluluk projelerine daha fazla kaynak ayırabilir.
- Sürdürülebilir Yatırım Fonları: İslami finans, sürdürülebilir yatırım fonları aracılığıyla döngüsel ekonomi projelerine yatırım yapabilir.

3. Literatür Taraması

Akademik literatürde döngüsel ekonomi ile İslami finans arasındaki ilişkileri, İslami finansın temel araçlarını ve diğer konularını içeren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Aşağıda bunlardan birkaç tanesi özetlenmeye çalışılmıştır.

Al-Zanki ve Moussa (2020), döngüsel ekonomi ile İslam ekonomisi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, sürdürülebilirlik kavramının eğitim müfredatlarına entegre edilmesi ve ailelerin ev ekonomisi konusunda bilinçlendirilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Çalışmada, döngüsel ekonomi ile İslam ekonomisi hedefleri arasında büyük bir uyum olduğu ve sürdürülebilir ekonomik modellerin geliştirilmesi için İslâmî finans ve ekonomi perspektifinin dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

De Souza Mello Gonçalves, De Carvalho ve Fiorini (2022), döngüsel ekonomi ile İslami finans arasındaki bağlantıyı incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, döngüsel ekonomi uygulamalarının ekonomik-finansal kazanımlar sağladığını, ancak yüksek ilk yatırım maliyetleri, mikro ve küçük işletmeler için zorluklar ve artan risk gibi engeller içerdiğini belirlemişlerdir.

El-Hussein (2022), döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik kavramlarını keşfetmek ve İslam'ın kaynak israfından kaçınma ve ortalama bir yaşam tarzını teşvik eden değerlerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, İslam'ın değerlerinin sürdürülebilir ekonomi, döngüsel ekonomi ve çevre koruma ilkeleriyle nasıl örtüştüğünü analiz etmiştir. Çalışmada, İslam'ın etik, ılımlılık, kaynakları israf etmemek ve dünyayı geliştirmek gibi değerlerinin, döngüsel ekonominin temel ilkeleriyle uyumlu olduğu ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri açısından büyük önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hidayat (2024), döngüsel ekonomi kavramlarını, sosyal adalet, sürdürülebilirlik ve ekonomik dengeyi vurgulayan İslâmî ekonomi ilkeleriyle bütünleştirmek amacıyla yaptığı çalışmada, döngüsel ekonomi ve İslâmî ekonomi ilkeleri üzerine bir literatür analizi ve karşılaştırmalı çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma, döngüsel ekonomi ile İslâmî ekonomi arasında yüksek bir uyumluluk olduğunu ortaya koymuş ve geri dönüşüm, yeniden kullanım ve atık azaltımı gibi uygulamaların İslâmî ekonomi ilkeleriyle örtüştüğünü göstermiştir.

Hidayati, Addainuri ve Fahrurrozi (2024), döngüsel ekonomi ile İslâmî ekonominin entegrasyonunu incelemek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkılarını değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, her iki ekonomik modelin toplumsal refahı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eden ortak hedeflere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada, İslâmî finans araçlarının sürdürülebilir kalkınma projeleri için önemli bir finansman kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ni'mah, Rokhim ve Musari (2024), Endonezya'da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada döngüsel ekonominin rolünü İslâmî ekonomik perspektiften incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, İslâmî

ekonomi ilkelerinin döngüsel ekonomiyle entegre edilmesinin, etik ve sorumlu kaynak yönetimi için sağlam bir çerçeve sunduğu belirlenmiş ve şeriat uyumlu finansal ürünlerin, İslâmî girişimciliğin ve helal gıda ekosistemlerinin sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konulmuştur.

Rusydia, Sukmana, Laila ve Bahri (2022), döngüsel ekonomi ile İslâmî finans arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, döngüsel ekonominin iklim değişikliğiyle mücadelede geleneksel ekonomi sistemine alternatif sunduğunu ve bu sistemin İslâmî finans ilkeleriyle uyumlu olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada, sukuk gibi finansal araçların yeşil ekonomiyi desteklemek için etkin bir finansman kaynağı olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç, Hassan ve Alam (2020), doğrusal ekonominin çevresel ve ekonomik olumsuzluklarını ele almak ve döngüsel ekonomi paradigmasının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile nasıl örtüştüğünü değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, İslâmî finans sisteminin döngüsel ekonomiye geçiş sürecinde önemli rol oynayabileceğini belirtmişlerdir.

Yussuf (2022), döngüsel ekonomi kavramını İslam hukukunun amacı ışığında analiz etmek amacıyla yaptığı çalışmada, hayatın, neslin, aklın ve servetin korunmasının, döngüsel ekonomi ilkeleriyle uyumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Haneef (2020), Döngüsel ekonomi ve sosyal finans söyleminin, İslâmî bankacılık ve İslâmî finansın kökleriyle, yani İslâmî ekonomiyle yeniden hizalanmasına olanak sağladığını savunmak amacıyla yaptığı çalışmada, son otuz yılda İslami bankacılığın büyümesine rağmen özellikle Müslüman topluluklarda İslami bankacılığın rolü ve etkisi konusunda çekincelerin dile getirildiğini ortaya koymuştur. Çalışmada, İslâmî bankacılık literatüründe bazı uygulamaların eleştirel bir şekilde incelendiği ve İslami bankacılığın gerçek ekonomiyi geliştirerek toplumun genel refahına katkı sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, döngüsel ekonomi söyleminin, İslâmî bankacılık ve finansı yeniden yönlendirme fırsatı sunduğu, İslami bankacılık ve İslami finansın yalnızca bireysel hissedar refahını değil, genel sosyo-ekonomik hedefleri desteklemesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Javaid (2022), İslâmî inanç ve değerlerin döngüsel ekonomi ve çevre koruma süreçlerinde nasıl kolaylaştırıcı bir rol oynayabileceğini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, Müslümanların doğanın koruyucuları olarak hareket etmelerinin beklendiğini, israfın günah sayıldığını ve paylaşım şeklindeki yardımlaşma ile işbirliğinin teşvik edilmesi gerektiğini

savunmuştur. Çalışmada, kapitalizmin bireysel çıkarları önceleyen yapısının döngüsel ekonomi sürecini engellediği belirtilmiş ve ekosistemin korunması için dini bilgilerin politika yapım süreçlerine entegre edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Elamin (2023), yatırım stratejilerinde İslâmî finans ilkeleri ile Çevresel, Sosyal ve Yönetişim faktörlerinin entegrasyonunu incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, dijital çağda etik ve sürdürülebilir ekonomik uygulamaların önemini vurgulamıştır. Çalışmada, İslâmî finansın etik ilkeleri ile Çevresel, Sosyal ve Yönetişim yatırımlarının sosyal refah, kurumsal sosyal sorumluluk ve çevresel sürdürülebilirlik açısından nasıl uyum sağladığı araştırılmıştır. Ayrıca, finansal okuryazarlık, kadınların güçlendirilmesi ve yetersiz hizmet alan topluluklar için yenilikçi finansal çözümler geliştirilmesi üzerinde durulmuştur.

Mathiazhagan ve Ahammed (2024), döngüsel ekonominin çevresel etkileri azaltma ve kaynak israfını sınırlama rolünü incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, bu modelin ürün yaşam döngülerini uzatarak sürdürülebilirliği teşvik ettiğini vurgulamışlardır. Çalışmada, Basel ve Hong Kong Sözleşmeleri bağlamında denizcilik sektöründe sürdürülebilir malzeme yönetimi ele alınmış ve döngüsel ekonomi prensiplerinin atık yönetimi ile kaynak tükenmesi sorunlarının çözümüne katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Al-Roubaie ve Sarea (2019), İslâmî finansın sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmedeki rolünü araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, İslâmî dünya görüşünün etik yatırım anlayışıyla çevre yönetimi ve insan refahına nasıl katkı sağladığını incelemiştirlerdir. Çalışmada, yeşil yatırımların ve İslâmî finans araçlarının, özellikle Yeşil Sukuk'un, çevresel sürdürülebilirliği artırmada kritik bir rol oynadığı belirlenmiş ve Şeriat'ın sürdürülebilir kalkınmaya katkısının önemine vurgu yapılmıştır.

Akintan, Dabiri ve Salaudeen (2021), İslâmî Finans Modlarının döngüsel ekonomide alternatif finansman iş modelleri kaynakları nasıl sağlayabileceğini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, Müşareke, Mudarebe, Selem, İstisna, İcara, Sukuk, Karz-ı Hasen, Vekâlet, Kefalet ve Ju'ala gibi İslâmî finans modlarının uygunluğuna ilişkin karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmada, İslâmî finans modlarının döngüsel ekonomide bilanço büyüklüğü, işletme sermayesi ve artan kredi riski gibi zorluklara karşı alternatif çözümler sunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, İslâmî bankaların döngüsel ekonomi işletmelerine finansman sağlamak için ürün ve hizmetlerini yeniden gözden geçirmeleri önerilmiştir.

Campra, Brescia, Jafari-Sadeghi ve Calandra (2021), İslam ülkeleri ile döngüsel ekonomi arasındaki ilişkiyi keşfetmek amacıyla yaptıkları çalışmada, Maqasid al-Shariah iş modelinin sosyal girişimciler ile İslam ilkeleri arasında teorik bir bağ oluşturduğunu ve İslam ülkelerinde döngüsel ekonomiyi teşvik etme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada, Dubai örneği üzerinden en iyi uygulama çerçeveleri incelenerek, İslâmî finans sisteminin döngüsel ekonomi süreçlerine nasıl entegre edilebileceği gösterilmiştir.

Khan (2019), döngüsel ekonomi ile sorumlu işletmeleri destekleyen finansal modelleri analiz etmek amacıyla yaptığı çalışmada, mevcut atık odaklı doğrusal ekonomi modelinden sıfır atık hedefleyen döngüsel ekonomiye geçişi teşvik etmek için yeni finansal mekanizmalar önerilmiştir. Çalışmada, İslâmî vakıf modeli ve Temerrüt Halindeki Sermaye mekanizmasının, sorumlu girişimciliği ve sürdürülebilir iş modellerini destekleyerek çevresel sürdürülebilirliği teşvik edebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Siregar, Permana ve Rijadi (2023), İslâmî finans modlarının döngüsel ekonomide alternatif finansman iş modelleri sunma potansiyelini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, Müşareke, Mudarebe, Selem, İstisna, İcara, Sukuk, Karz-ı Hasen, Vekâlet, Kefalet ve Ju'ala gibi İslâmî finans araçlarının işletmeleri finanse etmede önemli rol oynadığını belirlemiştir.

Yukarıda listelenen literatürde öncelikle İslami finans ile döngüsel ekonomi arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalarda, İslami finans ilkeleriyle döngüsel ekonomi ilkelerinin nasıl bütünleştiği ve İslami finansın sürdürülebilir ekonomik modeller oluşturmadaki rolü incelenmiştir. Bu çalışmaların bazılarında İslami finansın etik, israfı önleyici ve sürdürülebilir yatırım ilkeleri ile döngüsel ekonominin ortak noktaları ele alınmıştır.

Çalışmaların bir kısmı İslami finansın ekonomik kalkınmaya etkisini ele almıştır. İslami finansın ekonomik büyümeyi teşvik edici rolünün incelendiği bu çalışmalarda İslami finansal yapının reel ekonomi üzerindeki uzun vadeli etkileri değerlendirilmiştir. İslami finans kuruluşlarının döngüsel ekonomiye destek verme yöntemlerinin de ele alındığı çalışmalarda İslami finans ilkelerinin döngüsel ekonomi ile nasıl bütünleşebileceğini ele almıştır.

Çalışmaların diğer kısımlarında İslami finansın araçları incelenmiş, döngüsel ekonomide finansal modellerin işleyişi analiz edilirken bu araçların döngüsel ekonomide alternatif olup olamayacağı araştırılmıştır. İslami bankacılığın sosyo-ekonomik hedeflere hizmet etmesi gerektiğini savunulan çalışmalarda İslami vakıf modeli ve girişimci fonlarının döngüsel ekonomiyle

nasil entegre edilebileceği tartışılmış, İslami finansın etik değerlerinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü değerlendirilmiştir.

Özetle; literatürde İslami finans ile döngüsel ekonomi ile ilişkisi, İslami finansın ekonomik kalkınmaya etkisi ve İslami finansın araçları temelinde üç temel konu ele alınmıştır. Çalışmaların çoğu İslami finansın sürdürülebilir ekonomi süreçlerine katkı sağlayabileceğini savunurken, bazı araştırmalar entegrasyon sürecindeki finansal, yapısal ve operasyonel engellere dikkat çekmektedir. İslami finans araçlarının, yeşil yatırımları ve döngüsel ekonomi uygulamalarını desteklemede önemli rol oynayabileceği geniş çapta kabul görmektedir.

4. Araştırma Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışma, İslami finans ilkeleri ile döngüsel ekonomi kavramlarının entegrasyonu bağlamında, Türkiye'deki katılım bankalarının sürdürülebilir değer zincirlerinin tasarımına katkısını incelemeyi amaçlamaktadır. Katılım bankaları, İslami finans ilkeleri çerçevesinde faaliyet gösteren, faizsiz finansman modellerini benimseyen ve etik değerleri önceliklendiren finansal kurumlardır. Bu yönleriyle sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve döngüsel ekonomi gibi kavramlarla doğrudan ilişkilendirilebilecek bir yapıya sahiptirler. Katılım bankalarının bu çalışmada ele alınmasının temel nedenleri arasında, etik ve sürdürülebilirlik odaklı iş modelleri ile toplumsal ve çevresel katkı potansiyelleri gösterilebilir.

Bu doğrultuda, Türkiye'de faaliyet gösteren ve 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayımlamış olan katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporları, içerik analizi kapsamında betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilen verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz yöntemidir. Bu yöntemin temel amacı, ulaşılan bulguların okuyucuya sistematik ve anlaşılır bir biçimde sunulmasını sağlamaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Çalışmada, betimsel analiz yöntemi kullanılarak elde edilen bulgular sistematik bir şekilde sunulduktan sonra, tematik karşılaştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, örnekleme dâhil edilen katılım bankalarının döngüsel ekonomi bağlamında belirlenen temalar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmiş, bağlamsal farklılıklar ve ortaya çıkan örüntüler analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 2023 yılı içerisinde sürdürülebilirlik raporu yayımlayan katılım bankaları arasından belirlenmiştir. Bu kapsamda, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Emlak Katılım Bankası ve Kuveyt Türk Katılım Bankası’nın 2023 yılına ait sürdürülebilirlik raporları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

4.3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırma kapsamında, 2023 yılında sürdürülebilirlik raporu yayınlayan dört katılım bankasının raporları, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Katılım bankalarının döngüsel ekonomi ile ilişkisini değerlendirmek amacıyla yapılan incelemeler doğrultusunda, bu ilişkinin üç temel başlık altında ele alınabileceği tespit edilmiştir. İlk olarak, döngüsel ekonomi uygulamaları, bankaların kendi operasyonlarında sürdürülebilirlik ilkelerini benimseme düzeyini ifade etmektedir. Bu kapsamda, atık yönetimi, yenilenebilir enerji kullanımı, dijitalleşme oranı, yeşil binalar ve ofisler gibi unsurlar değerlendirilmiştir. İkinci başlık olan döngüsel finansman, katılım bankalarının sürdürülebilir projelere sağladığı finansal destekleri kapsamaktadır. Bu başlık altında, geri dönüşüm, yenilenebilir enerji ve atık yönetimi gibi sektörler yönlendirilen finansmanlar, yeşil sukuklar ve sürdürülebilir yatırımlar incelenmiştir. Son olarak, bankaların çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri, döngüsel ekonomi hedeflerine katkı sağlayan kurumsal girişimlere odaklanmaktadır. Karbon ayak izini azaltmaya yönelik stratejiler, ağaçlandırma projeleri ve çevre bilinci eğitimleri gibi girişimler bu çerçevede ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda, örnekleme yer alan katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizi sonucunda belirlenen temalar ve bu temalar bağlamında incelenen unsurlar gösterilmektedir.

Tablo 2 : Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	Açıklama
Döngüsel Ekonomi Uygulamaları	Atık Yönetimi	Geri dönüştürülen kağıt, plastik ve elektronik atık miktarları, atık yönetimi süreçlerinin etkinliği ve uygulanan geri dönüşüm stratejileri.
	Yenilenebilir Enerji Kullanımı	Banka yerleşkelerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım durumu, enerji verimliliği uygulamaları ve bu alanda benimsenen stratejiler.
	Su Tüketimi	Su tasarrufu sağlamak amacıyla kullanılan teknolojiler, geri kazanılmış su oranı ve su kullanımını optimize etmek için uygulanan stratejiler.
	Dijitalleşme	Kağıtsız bankacılık uygulamaları, e-imza ve mobil bankacılık gibi dijital hizmetlerin kullanım oranları, dijitalleşme süreçleri ve bu alandaki stratejik yaklaşımlar.
	Yeşil Binalar ve Ofisler	Banka binalarının çevresel sürdürülebilirlik standartlarına uygunluk durumu, çevre dostu tasarım özellikleri ve enerji verimliliği açısından çeşitli sertifikalara (örneğin, LEED, BREEAM) sahip olup olmadığı.
Döngüsel Finansman	Döngüsel Finansman Uygulamaları	Geri dönüşüm, yenilenebilir enerji ve atık yönetimi gibi sektörlerle sağlanan finansal destekler, yeşil sukuklar ve sürdürülebilir yatırımlar gibi finansal araçlar üzerinden döngüsel ekonomiye yönelik yapılan yatırımlar.
Çevresel ve Sosyal Sorumluluk Projeleri	Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri	Bankaların doğrudan ve dolaylı karbon emisyonlarını azaltma taahhütleri, karbon ayak izinin minimize edilmesine yönelik stratejiler ve bu doğrultuda geliştirilen eylem planları.
	Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri	Bankaların doğrudan ve dolaylı karbon emisyonlarını azaltma taahhütleri, karbon ayak izinin minimize edilmesine yönelik stratejiler ve bu doğrultuda geliştirilen eylem planları.

Kaynak: Yazarlar tarafından raporların içerik analizi yöntemi ile incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur.

Ziraat Katılım Bankası

A. Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

1. **Atık Yönetimi:** Bankanın öncelikli konuları arasında yerini alan atık yönetimi bağlamında sıfır Atık Yönetim Sistemi Prensipleri ile çalışılmaktadır. Söz konusu uygulama bankanın genel müdürlüğü, bağlı ek hizmet binaları ve bağlı tüm şubelerde uygulanmaktadır. Bu

kapsamda bankanın genel müdürlük binası 15 Nisan 2022 tarihinde Sıfır Atık Belgesi almaya hak kazanmıştır. Banka uygulamada atıkların kaynağında ayrıştırılmasını teşvik etmek ve kurum içinde geri dönüşüm bilincini yaygınlaştırmak amacıyla, bireysel masa altı çöp kutuları yerine ortak alanlardaki atık kumbaralarının kullanımını benimsemiştir. Ayrıca, banka personeline yönelik bilinçlendirme eğitimleri düzenlemiş ve geri dönüşüm farkındalığı artırılarak kurumsal kapasitenin gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Banka gelecek yıllar için atık yönetimi alanında yeni bir sistematik inşa ederek, bu alandaki performansına ivme kazandırmayı hedeflemektedir.

Tablo 3: Ziraat Katılım Bankası 2023 yılı atık yönetimi tablosu

Geri Dönüştürülen Atık	Birim	2022	2023
Kağıt – Karton Atık	kg	8963	16740
Metal	kg	6	10
Cam	kg	16	14
Plastik	kg	1543	1447
Karışık Ambalaj	kg	27186	28281

Kaynak: Ziraat Katılım Bankası, 2023 Sürdürülebilirlik Raporu s.73

2. **Yenilenebilir Enerji Kullanımı:** Banka 2023 yılı itibariyle elektrik enerjisini yerel şirketlerden tedarik etmiştir. Gelecek dönemler için sürdürülebilir kalkınma amaçlarına katkıyı önceliklendirerek yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi satın almayı planlamaktadır.
3. **Su Tüketimi:** Banka, 2023 yılında günlük su ihtiyacını şehir şebekesinden karşılamış olup, toplam su kullanımı 23.296 m³ olarak gerçekleşmiş ve kullanılan su tamamen sisteme deşarj edilmiştir. Ziraat Kuleleri projesinde, EPA standartlarına uygun su armatürleri tercih edilerek su verimliliği sağlanmış ve kullanıcı konforundan ödün verilmemiştir. Seçilen armatürler ve gri suyun rezervuarlarda yeniden kullanımı sayesinde, iç mekan su tüketiminde EAct (Energy Policy Act, 1992) standardına kıyasla %45'in üzerinde tasarruf sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, peyzaj düzenlemesinde kültür çimi yerine az su tüketen bitki türleri tercih edilmiş ve verimli sulama sistemleri entegre edilmiştir. Proje kapsamında, klima drenaj suları toplanarak sulamada değerlendirilmiş ve sulama ihtiyacının tamamı alternatif su kaynaklarıyla karşılanabilir hale getirilmiştir.
4. **Dijitalleşme Oranı:** Dijitalleşmenin döngüsel ekonomi üzerindeki etkisinin giderek daha net anlaşılmasıyla birlikte, banka dijital dönüşüm

süreçlerine yönelik uygulamalarını hızlandırmıştır. Bu doğrultuda, 2023 yılında müşterilerin ERP çözümleri, açık bankacılık ve akıllı nakit akışı gibi finansal işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla KOBİ Katılım Dijital markası oluşturulmuştur. Söz konusu dijital platform üzerinden e-belge yönetimi, ön muhasebe, ödeme sistemleri ve banka hesap hareketlerine ilişkin çeşitli ürün ve hizmetler sunulmuştur. Ayrıca, katılım mobil şubesi kapsamında bir dizi iyileştirme gerçekleştirilmiş olup, dijitalleşme alanındaki ilerlemeleri daha da ileri taşımak amacıyla 2024 yılına yönelik kapsamlı stratejik planlar hazırlanmıştır. Banka, dijitalleşme alanında gerçekleştirdiği yatırımların olumlu sonuçlarını almış ve dijital hizmetleri kullanan müşteri sayısı 2022 yılında 400.761 iken, %20,63'lük bir artışla 483.433'e yükselmiştir.

- 5. Yeşil Binalar ve Ofisler:** Ziraat Katılım Genel Müdürlüğü'nün faaliyet gösterdiği Ziraat Kuleleri, İstanbul Finans Merkezi'nde LEED Platinum sertifikası alan ilk projedir. Enerji verimliliği ve kullanıcı konforu odaklı tasarlanan bina, ASHRAE standartlarına uygun taze hava kapasite kontrolü ve gri su arıtma sistemi ile günlük 155 m³ su tasarrufu sağlamaktadır. Aydınlatma ve mekanik sistemler, otomasyonla yönetilerek enerji tüketimi optimize edilmektedir. LEED kriterleri doğrultusunda tüm tüketim süreçleri ayrı değerlendirilirken, proje CTBUH tarafından "İnşaatta Mükemmeliyet" ödülüne layık görülmüştür.

B. Döngüsel Finansman

Banka, döngüsel ekonomiye katkı sağlamak amacıyla geniş bir yelpazeye sahip bireysel ve kurumsal finansman ürünleri sunmaktadır. Bireysel müşterilerine yönelik olarak banka, yeşil ev konut finansmanı, yeşil taşıt finansmanı, bireysel enerji verimliliği finansmanı ve enerji verimliliği yönetim finansmanı gibi ürünler sağlamaktadır. Kurumsal müşterileri için ise Güneş Enerjisi Sistemi (GES), Çatı GES, yenilenebilir enerji projeleri, enerji verimliliği yatırımları ve atık su arıtma ile geri kazanımı gibi alanlarda yatırım ve işletme finansmanı sunulmaktadır. Ayrıca, banka, enerji verimliliği & atık su arıtma ve geri kazanımı makine yatırımları ile yenilenebilir enerji kapsamındaki yatırımlar için finansal kiralama ürünleri de kullanıma sunmaktadır. Bu finansman ürünleri, döngüsel ekonomi ilkeleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte banka 2024 yılının ilk çeyreğinde sürdürülebilir sukuk çerçevesini yayınlamış ve en kısa sürede faaliyete geçirmeyi planlamaktadır.

C.Çevresel ve Sosyal Sorumluluk

1.Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri: Ziraat Katılım, 2023 yılında başlattığı Entegre Yönetim Sistemi modülü ile doğal kaynak ve atık tüketim verilerinin yönetimini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu modül, ISO14001 Çevre Yönetim Sistemi'ne giden süreçte önemli bir adım olmuş ve şubelerle Genel Müdürlük arasındaki veri giriş, takip ve raporlama işlevlerini etkinleştirmiştir. Ayrıca, banka, Kapsam 3 emisyonları kapsamında atıklar, çalışan servisleri, kiralık araçlar ve kâğıt tüketimi gibi göstergelerin veri toplama altyapısını oluşturmuştur. Ziraat Katılım, sera gazı emisyonlarını ISO14064 ve GHG protokolüne uygun olarak ölçmeyi ve bu verilerin doğruluğunu artırmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte banka, iklim ve çevre performansını geliştirmek için kaynak ve atık çeşitliliğini artırmayı planlamaktadır.

Tablo 4: Ziraat Katılım Bankası 2022-2023 yılı emisyon indirgeme tablosu

Sera Gazı Emisyonları (ton CO ₂ e)	2022	2023
Kapsam 1	1838	2253
Kapsam 2	2485	2896
Kapsam 3	1413	1781
Toplam (Kapsam 1 + Kapsam 2)	4322	5149
Emisyon Yoğunlukları	2022	2023
Çalışan başına emisyon (tCO ₂ e/çalışan sayısı)	2,27	2,12
Konsolide aktif büyüklüğe göre emisyon (tCO ₂ e/milyon TL)	0,02	0,01
Konsolide net kâra göre emisyon (tCO ₂ e/milyon TL)	1,14	1,29

Kaynak: Ziraat Katılım Bankası, 2023 Sürdürülebilirlik Raporu s.73

2.Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri: Kurumsal Sosyal Sorumluluk konusunda öncelikleri arasına alan Ziraat Katılımın bu alanda birçok projesi bulunmaktadır. Ancak incelenen raporlama döneminde döngüsel ekonomiye katkı sağlayacak herhangi bir projesine rastlanamamıştır.

Vakıf Katılım Bankası

A.Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

1. Atık Yönetimi: Banka, genel müdürlük binası ve şubelerinde sıfır atık uygulamaları çerçevesinde cam, kâğıt ve plastik atıkları ayrı bir şekilde toplamakta ve geri dönüşüme kazandırmaktadır. Kâğıt atıkları, faaliyet gösterilen bölgelerdeki ilgili belediyeler tarafından toplanmakta ve döngüsel ekonomiye katkı sağlanmaktadır.

2. **Yenilenebilir Enerji Kullanımı:** Banka, ofis faaliyetleri kaynaklı enerji tüketimini elektrik tüketim verileri üzerinden izlemektedir. Çalışan sayısındaki artış ve pandemi sonrası ofisten çalışma oranındaki yükselme nedeniyle elektrik tüketiminde bir artış gözlemlenmiştir. Ayrıca, Gaziantep'in Nizip Bölgesi'nde 2024 yılında tamamlanması planlanan 9 MW kapasiteli güneş enerjisi santrali (GES) projesi, Vakıf Katılım Genel Müdürlüğü ve şubelerinin elektrik ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir.
3. **Su Tüketimi:** Banka yerleşkelerinde, yalnızca ofis faaliyetlerinin sürdürülmesi amacıyla günlük kullanım suyu tüketilmektedir. Bu kapsamda, şebekeden temin edilen su miktarları düzenli olarak kaydedilmektedir. Çalışan sayısındaki artışla paralel olarak, su tüketimi de yıllık bazda artış göstermiştir. Gelecek dönemde, çalışan başına düşen su tüketiminin azaltılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi hedeflenmektedir.
4. **Dijitalleşme Oranı:** Banka en yüksek öncelikli konular arasında yer verdiği İnovasyon ve Dijitalleşme alanında önemli adımlar atmaktadır. Banka, gerçekleşen yenilikler ve gelişmeler doğrultusunda, daha verimli ve hızlı hizmet sunmanın kurumlar için sürdürülebilir büyüme fırsatı oluşturduğunu beyan etmektedir. Bu doğrultuda, 2023 yılında bireysel hesap açılış süreçlerinde fiziki evrak imzalama yerine mobil kanal üzerinden onay verilmesi ve bankacılık işlemlerinde Mobil Onay (PUSH) sisteminin uygulanması gibi kâğıt tüketimini azaltmaya yönelik projeler hayata geçirilmiştir. Gelecek dönemler için "Dijital Olgunluk" kapsamında, işlemlerin dijital kanallara taşınması ve dijitalleşme oranının artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca, oluşturulan dijital olgunluk metriği ile ürün ve hizmetlerin öncelik sırasına göre dijital platformlara entegre edilmesi hedeflenmektedir.
5. **Yeşil Binalar ve Ofisler:** Vakıf Katılım, yerleşkelerinde enerji ve kaynak verimliliğini artırmak amacıyla çeşitli iyileştirme çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda, lavabolarda fotoselli bataryalar kullanılmış, rezervuarlardaki su dolum oranları en düşük seviyeye indirilmiş ve aydınlatma armatürleri LED teknolojisi ile yenilenmiştir.

B. Döngüsel Finansman

Banka, müşterilerinin enerji verimliliğini artırmaya yönelik yeşil dönüşüm yatırımlarını desteklemektedir. Bu doğrultuda, 2023 yılında A ve B enerji sınıfında 251 gayrimenkul ile 1.338 adet TOGG marka araç alımına finansman sağlanmıştır. Ayrıca, iklim değişikliği ile mücadele kapsamında

yenilenebilir enerji ve sürdürülebilirlik temalı projelere verilen destek artırılarak, 2023 yılında 177 işlem gerçekleştirilmiştir. Vakıf Katılım, iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında çeşitli iş birlikleri ve projeler hayata geçirmiştir. Bu doğrultuda, KOSGEB ve Kalkınma Ajansları ile imzalanan finansman protokolleri aracılığıyla firmaların sürdürülebilir yatırımlara erişimi kolaylaştırılmıştır. Ayrıca, 17 Kalkınma Ajansı ile gerçekleştirilen 23 protokol kapsamında firmaların yatırım projelerine destek sağlanmıştır.

C.Çevresel ve Sosyal Sorumluluk

6. Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri: 2023 yılında, çevresel sürdürülebilirlik anlayışı doğrultusunda düşük emisyonlu araçların tercih edilmesine özen gösterilmiş ve benzinli araçlarla daha çevre dostu bir işleyişin desteklenmesi sağlanmıştır. Vakıf Katılım, ilerleyen dönemde elektrikli araçları da araç portföyüne dahil etmeye yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

7. Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri: Banka, topluma katkı sağlamak amacıyla iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konularında çeşitli çalıştaylar ve konferanslar düzenlemiştir. Bu kapsamda, Konya Karbon Sertifikasyon ve Proje Geliştirme A.Ş. ile “İklim Değişikliği ve Şehirlerin Geleceği Çalıştayı” gerçekleştirilmiş, ayrıca Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı ve Selçuk Üniversitesi ile farklı zamanlarda sürdürülebilirlik temalı konferanslar düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, 2021 yılında Sivas Belediyesi ile imzalanan “Çevre ve Enerji İş Birliği Protokolü” bu alandaki önemli girişimlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye Emlak Katılım Bankası

A.Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

1. Atık Yönetimi: Emlak Katılım, Genel Müdürlük, ek hizmet binası ve tüm şubelerinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Sıfır Atık Yönetmeliği kriterlerini yerine getirerek Eylül 2020'de “Sıfır Atık Projesi”ni uygulamaya koymuştur. Kuruluşunun ikinci yılında Sıfır Atık Belgesi almaya hak kazanarak bu alanda faaliyet gösteren ilk katılım finans kuruluşu olmuştur. 2023 yılı sonu itibarıyla, toplam 98 şubenin belgelendirme süreci tamamlanmış olup, şubeler ve Genel Müdürlük binasından yaklaşık 36 bin kg atık geri dönüşüme kazandırılarak çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlanmıştır.

Tablo 5: Türkiye Emlak Katılım Bankası 2023 yılı atık yönetim tablosu

Atık Türleri	Karışık	Kağıt	Plastik	Cam	Metal	Toplam
Atık Miktarı (kg)	2953	7911	3072	1938	13	35887

Kaynak: Türkiye Emlak Katılım Bankası 2023 Sürdürülebilirlik Raporu, s. 47

- Yenilenebilir Enerji Kullanımı:** Emlak Katılım, Ümraniye ek hizmet binasında kurduğu 35 kW gücündeki Güneş Enerji Sistemi ile yaz ve kış dönemi ortalamalarında %25 oranında enerji tasarrufu sağlamıştır. Bu sistem, yenilenebilir enerji kaynakları kullanarak binanın elektrik ihtiyacını karşılamaktadır.
- Su Tüketimi:** Genel Müdürlük binasında su tasarrufunu artırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla tüm bataryalar sensörlü olarak tercih edilmiş, böylece gereksiz su kullanımı önlenmiştir. Lavabo ve WC bataryalarında perlatör kullanılarak düzenli bakım ve temizlik uygulamalarıyla toplam su tüketimi %3 oranında azaltılmıştır. Ayrıca, Gri Su Arıtma Sistemi ile atık su arıtılarak bahçe sulamada değerlendirilmiştir. Çalışan sayısındaki %15'lik artışa rağmen, çalışan başına düşen su tüketimi %14 oranında azaltılarak verimli kaynak kullanımı sağlanmıştır.
- Dijitalleşme Oranı:** Emlak Katılım Mobil, kullanıcı dostu ekranlar ve süreçler ile dijital bankacılık hizmetlerini sürekli geliştirmekte ve müşterilere yenilikçi çözümler sunmaktadır. 2023 yılında, uzaktan edinilen müşteri sayısı bir önceki yıla kıyasla %87 artarken, dijital müşteri mevduatı üç katına çıkmıştır. Mobil uygulamanın aktif kullanıcı oranı %90 seviyesine ulaşmış, temas sayısı ise iki katına çıkmıştır. Sürdürülebilirlik kapsamında hayata geçirilen “Kağıtsız Bankacılık” uygulaması ile bireysel hesap açılışlarında ıslak imza gerekliliği kaldırılmış, sözleşme ve formlar dijital ortama taşınmıştır. Dijital onay ve online görüntülü görüşme süreçleri sayesinde 1,6 milyon sayfa kâğıt tasarrufu sağlanarak karbon ayak izi azaltılmıştır. Dijital bankacılık hizmetlerini yaygınlaştıran Emlak Katılım, 2023'te dijital müşteri sayısını %58 artırmıştır. 2024 yılında finansal kapsayıcılığı artırarak yeni ürün ve hizmetler sunmayı hedeflemektedir.
- Yeşil Binalar ve Ofisler:** Emlak Katılım Genel Müdürlük binasında enerji tasarrufu sağlamak amacıyla akıllı iklimlendirme ve aydınlatma otomasyonu uygulanmaktadır. Binada, standart aydınlatma armatürlerine kıyasla %30 daha verimli olan LED aydınlatmalar kullanılmış ve aydınlatma otomasyonu sayesinde enerji tüketimi %20 oranında azaltılmıştır. Ayrıca, bina genelinde kullanılan yüksek enerji verimliliğine sahip cihazlarla ek tasarruf sağlanmıştır.

B. Döngüsel Finansman

Banka, çevresel etkileri azaltmaya yönelik sürdürülebilir ürün ve hizmetler geliştirmekte ve yenilenebilir enerji yatırımları, geri dönüşüm tesisleri yatırımları ve tarımda enerji ve su verimliliği gibi alanlarda projelere odaklanmaktadır. Bu çerçevede, kurumsal müşterilerine enerji verimliliği yönetim finansmanı ile atık su arıtma ve geri kazanımı yatırım ve işletme finansmanı hizmetleri sunulmaktadır. Ayrıca, yenilenebilir enerji finansmanı ürünü ile çevre dostu projelere destek verilirken, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak isteyen paydaşlarına esnek ödeme planları ve leasing finansmanı imkanı sunulmaktadır. Çevreci araç finansmanı ile de çevre dostu araçların alımı desteklenmiştir. Banka, 2021 yılında gerçekleştirdiği ilk yeşil sukuk ihracından sonra bu alandaki öncülüğünü sürdürerek, 2023 yılı Mayıs ve Haziran aylarında toplamda 300 milyon TL tutarında sürdürülebilir sukuk ihracı gerçekleştirmiştir.

C.Çevresel ve Sosyal Sorumluluk

- 1. Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri:** 2023 yılı verilerine göre, Banka'nın doğrudan sera gazı emisyonu 1.652 tCO₂e olarak hesaplanmış olup, bu değer 2022 yılına kıyasla yaklaşık %16 oranında bir azalma göstermektedir. Ayrıca, Emlak Katılım aracılığıyla gerçekleştirilen sukuk ihraçları da dahil olmak üzere, toplamda 2 milyar TL'yi aşan tematik sukuk ihracı ile 142.240 tCO₂e emisyonunun oluşumu engellenmiştir.
- 2. Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri:** Döngüsel ekonomiye katkıyı temel iş prensiplerinden biri olarak benimseyen banka, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜÇEV) ile iş birliği gerçekleştirerek çevresel ölçüm ve analizlere yönelik eğitimler düzenlemiş, ayrıca deniz yüzeyi, deniz dibi ve kıyı temizliği projelerine sponsorluk sağlamıştır. Bununla birlikte, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından oluşturulan Depozito Yönetim Sistemi'ne entegre olarak, Türkiye'nin sıfır atık hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Kuveyt Türk

A.Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

- 1. Atık Yönetimi:** Banka, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından başlatılan Sıfır Atık Projesi'ni destekleyerek atık geri dönüşümüne yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. 2022 yılında İstanbul'daki Genel Merkez binası ve Kocaeli'ndeki Bankacılık ve Yaşam Üssü, gerekli kriterleri sağlayarak Sıfır Atık Belgesi'ni almaya hak kazanmış ve bu belgeyi alan ilk katılım finans kuruluşu olmuştur.

2023 yılında yaklaşık 41,9 ton tehlikeli ve tehlikesiz atık geri dönüşüm firmalarına teslim edilmiştir. Ayrıca, bilgi teknolojileri ekipmanlarının yeniden kullanımı ve bağışlanmasıyla döngüsel ekonomiye katkı sağlanmakta, kredi ve banka kartlarında geri dönüştürülmüş plastik malzeme tercih edilmektedir.

2. **Yenilenebilir Enerji Kullanımı:** Kuveyt Türk, sürdürülebilir enerji kullanımını artırmak amacıyla 2024 yılı sonuna kadar Isparta'da 13,7 MWp kurulu güce sahip öz tüketim güneş enerjisi santrali kurmayı hedeflemektedir. Bu yatırım ile yıllık elektrik tüketiminin %80'inin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması planlanmaktadır. Ayrıca, Kapsam 2 emisyonlarının büyük ölçüde nötrlenmesi ve kalan emisyonların dengelemesi için yenilenebilir enerji sertifikası satın alma çalışmaları yürütülmesi amaçlanmaktadır.
3. **Su Tüketimi:** Kuveyt Türk, su tüketimini izleyerek optimize etmeyi hedeflemekte ve su tasarrufu sağlayan teknolojilere yatırım yapmaktadır. Çalışanların bilinçlendirilmesi amacıyla eğitimler ve görsel materyaller kullanılmakta, tedarik zincirinde su yönetimini güçlendirmek için iş ortaklarıyla iş birliği yapılmaktadır. Su kullanım verileri düzenli olarak değerlendirilip raporlanmaktadır.
4. **Dijitalleşme Oranı:** Kuveyt Türk'ün döngüsel ekonomi adına dijital dönüşümün önemini vurgularken bu alanda hayata geçirdiği uygulamalar operasyonel verimliliği arttırmış ve çevresel etkileri de azaltmıştır. 2023 yılında dijital kanalları kullanan müşteri sayısı %12 artarken, hesap açılışlarının %34'ü uzaktan görüntülü görüşme ile gerçekleştirilmiştir. Dijitalleşme sayesinde ulaşımdan ve kâğıt kullanımından kaynaklanan karbon salımı azaltılmış, "Kâğıtsız Bankacılık Projesi" ile belge onay süreçleri dijitalleştirilmiştir. Ayrıca, ATM dekontları e-posta ile iletilerek ve POS cihazlarında termal kâğıt kullanımı Dijital Slips uygulamasıyla azaltılarak kaynak tüketimi en aza indirilmektedir.
5. **Yeşil Binalar ve Ofisler:** Bankacılık Üssü binasında enerji tüketimini azaltmaya yönelik çeşitli önlemler uygulanmaktadır. Bu kapsamda, düşük enerji tüketimine sahip LED armatürler kullanılarak aydınlatma verimliliği artırılmakta ve mesai saatleri dışında elektrik tüketimi otomatik olarak kesilmektedir. Enerji verimliliğini önceliklendiren bir kurum olarak, bu alandaki taahhüdümüzü Bankacılık Üssü binamız için alınan BREEAM sertifikası ile de güçlendirmekteyiz.

B.Döngüsel Finansman

Kuveyt Türk, katılım bankacılığı prensipleri doğrultusunda çevresel ve sosyal açıdan zararlı faaliyetleri finanse etmemekte olup, Kredi Politikası'nda yapılan güncellemelerle Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) İlkeleri Uygulama Esasları'nı oluşturmuştur. Bu kapsamda, enerji verimliliğini artırma, düşük karbon ekonomisini destekleme ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlama hedeflenmektedir. Banka, finansman sağladığı projelerde çevresel ve sosyal etkileri dikkate alarak yenilenebilir enerji, çevre dostu teknolojiler ve atık yönetimi gibi sürdürülebilir yatırımlara öncelik vermekte ve potansiyel riskleri etkin bir şekilde yönetmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, banka Çatı GES, çevre dostu ulaşım araçları, sürdürülebilir tarım ve tasarruflu sulama sistemleri gibi döngüsel ekonomi alanında çeşitli finansman destekleri sunmaktadır. Ayrıca, 2021 yılında küresel sukuk piyasasında bir ilke imza atarak dünyada ilk kez "Global Sürdürülebilir Tier 2 Sermaye Benzeri Sukuk İhracı"nı gerçekleştirmiş ve Katılım Esaslı İlk Sürdürülebilirlik Katılım Fonu'nu (KSR) yatırımcıların hizmetine sunarak sürdürülebilir finansman alanındaki liderliğini pekiştirmiştir.

C.Çevresel ve Sosyal Sorumluluk

1. **Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri:** Kuveyt Türk, operasyonlarında karbon emisyonunu azaltmayı hedefleyen projeler geliştirerek iklim değişikliğiyle mücadeleye katkı sağlamaktadır. Elektrik, doğal gaz ve akaryakıt gibi kaynak tüketimini azaltmak için çeşitli adımlar atılmakta, enerji verimliliği ve atık yönetimi çalışmalarıyla çevresel etkiler minimize edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, ulaşım kaynaklı emisyonları düşürmek amacıyla servis güzergahları optimize edilerek daha az servis kullanılmaktadır. Tedarik zincirindeki iş ortaklarının da çevresel etkilerini yönetmeleri beklenmektedir. 2023 yılı itibarıyla, banka Kapsam 1 emisyonunu 5.007,1 tCO₂eş ve Kapsam 2 emisyonunu 12.212,4 tCO₂eş olarak raporlamış ve bu emisyonların azaltılmasına yönelik çalışmalarını sürdürmeyi planlamaktadır.
2. **Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri:** Toplumsal katkıya öncelikli konuları arasında yer veren Kuveyt Türk, Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKUD) ile yaptığı iş birliği sonucu hazırlanan tohum topları, her biri 1000 adet olacak şekilde 81 ilimize göndermiş ve sonbaharda doğayla buluşturmuştur. Bununla birlikte Lonca Girişimcilik Merkezi aracılığı ile çok sayıda dijital inovasyon ve sürdürülebilir iş modeline hibe sağlarken müşterilerinin sürdürülebilirlik konusundaki farkındalıklarını artırma amaçlı sürdürülebilirlik gündemlerine dair blog yayını yapmaktadır.

Tablo 6: Katılım Bankalarının Döngüsel Ekonomi Kapsamında Tematik Karşılaştırma Analizi

Katılım Bankaları	Tema	Plan	Uygulama	Değerlendirme	İyileştirme
Ziraat Katılım Bankası	Döngüsel Ekonomi Uygulamaları				
	Atık Yönetimi	✓	✓	✓	✓
	Yenilenebilir Enerji Kullanımı	✓	-	-	-
	Su Tüketimi	✓	✓	✓	✓
	Dijitalleşme	✓	✓	✓	✓
	Yeşil Binalar ve Ofisler	✓	✓	✓	✓
	Döngüsel Finansman				
	Döngüsel Finansman Uygulamaları	✓	✓	✓	✓
	Çevresel ve Sosyal Sorumluluk Projeleri				
	Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri	✓	✓	✓	✓
Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri	-	-	-	-	
Vakıf Katılım Bankası	Döngüsel Ekonomi Uygulamaları				
	Atık Yönetimi	✓	✓	-	-
	Yenilenebilir Enerji Kullanımı	✓	-	-	-
	Su Tüketimi	✓	-	-	-
	Dijitalleşme	✓	✓	✓	✓
	Yeşil Binalar ve Ofisler	✓	✓	-	-
	Döngüsel Finansman				
	Döngüsel Finansman Uygulamaları	✓	✓	✓	✓
	Çevresel ve Sosyal Sorumluluk Projeleri				
	Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri	✓	✓	-	-
Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri	✓	✓	-	-	
Türkiye Emlak Katılım Bankası	Döngüsel Ekonomi Uygulamaları				
	Atık Yönetimi	✓	✓	✓	✓
	Yenilenebilir Enerji Kullanımı	✓	✓	-	-
	Su Tüketimi	✓	✓	✓	✓
	Dijitalleşme	✓	✓	✓	✓
	Yeşil Binalar ve Ofisler	✓	✓	✓	-
	Döngüsel Finansman				
	Döngüsel Finansman Uygulamaları	✓	✓	✓	✓
	Çevresel ve Sosyal Sorumluluk Projeleri				
	Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri	✓	✓	✓	✓
Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri	✓	✓	-	-	

Kuveyt Türk Katılım Bankası	Döngüsel Ekonomi Uygulamaları				
	Atık Yönetimi	✓	✓	✓	✓
	Yenilenebilir Enerji Kullanımı	✓	-	-	-
	Su Tüketimi	✓	✓	-	-
	Dijitalleşme	✓	✓	✓	✓
	Yeşil Binalar ve Ofisler	✓	✓	✓	✓
	Döngüsel Finansman				
	Döngüsel Finansman Uygulamaları	✓	✓	✓	✓
	Çevresel ve Sosyal Sorumluluk Projeleri				
	Karbon Ayak İzi Azaltım Stratejileri	✓	✓	✓	✓
	Toplumsal Katkı ve Çevre Projeleri	✓	✓	-	-

Tabloda, katılım bankalarının sürdürülebilirlik raporlarının betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi sonucunda belirlenen döngüsel ekonomi temaları ve bu temalar çerçevesinde bankaların karşılaştırmaları sunulmaktadır. Söz konusu karşılaştırma, belirlenen temalar doğrultusunda planlama, uygulama, değerlendirme ve iyileştirme aşamalarına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar şu şekilde tanımlanmaktadır:

Planlama: İlgili tema kapsamında bankanın geliştirdiği stratejik planlar ve hedefler.

Uygulama: Bankanın belirlediği planları hayata geçirme süreci ve operasyonel faaliyetlere entegrasyonu.

Değerlendirme: Uygulanan strateji ve faaliyetlerin etkinliğinin ölçülmesi ile elde edilen sonuçların analiz edilmesi.

İyileştirme: Değerlendirme sonuçlarına dayanarak belirlenen eksikliklerin giderilmesi ve süreçlerin sürdürülebilir şekilde geliştirilmesi.

Araştırmada tematik karşılaştırma analizinin uygulanmasının temel nedeni, daha önce gerçekleştirilen betimsel analiz sonuçlarının daha sistematik ve somut bir biçimde sunulmasını sağlamaktır. Analiz bulguları, katılım bankalarının döngüsel ekonomiye katkılarının atık yönetimi, enerji kullanımı, su tüketimi, dijitalleşme, emisyon azaltımı gibi çeşitli alt temalar aracılığıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Tabloda sunulan veriler, her bir katılım bankasının belirlenen döngüsel ekonomi temalarına farklı düzeylerde katkı sağladığını göstermektedir.

Ziraat Katılım Bankası: Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında, atık yönetimi, su tüketimi, dijitalleşme ile yeşil binalar ve ofisler alt temalarına yönelik kapsamlı stratejiler geliştirmiş, bu stratejileri uygulamaya geçirmiş ve değerlendirme süreçlerini tamamlamıştır. Ayrıca, gerekli iyileştirmeleri

yaparak süreçleri sürekli geliştirmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı alt temasına ilişkin farkındalık oluşturmuş ve bu alanda planlarını ortaya koymuştur. Döngüsel finansman ana teması kapsamında çeşitli uygulamalara sahip olup, değerlendirme süreçleri sonucunda bu alandaki faaliyetlerini geliştirmeye devam etmektedir. Çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri kapsamında, karbon ayak izi azaltım stratejileri doğrultusunda belirlenen planları başarıyla hayata geçirmiş, ölçümlerle etkinliğini kanıtlamış ve sürekli iyileştirme süreçlerini sürdürmektedir. Toplumsal katkı konusuna önem veren bankanın birçok sosyal sorumluluk projesi bulunmakla birlikte, döngüsel ekonomi bağlamında raporlama döneminde herhangi bir spesifik çalışmasına rastlanmamıştır.

Vakıf Katılım Bankası: Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında, dijitalleşme alt temasına yönelik stratejik planlarını uygulamaya geçirecek sonuçlarını değerlendirmiş ve iyileştirme süreçlerini yürütmektedir. Atık yönetimi ile yeşil binalar ve ofisler alt temalarında stratejik planlarını uygulamaya almış, ancak henüz değerlendirme aşamasına geçmemiştir. Su tüketimi ve yenilenebilir enerji kullanımına ilişkin yalnızca planlarını oluşturmuş, fakat uygulama aşamasına geçmemiştir. Döngüsel finansman ana teması kapsamında çeşitli uygulamalara sahip olup, değerlendirme süreçleri sonucunda kendini geliştirmeye devam etmektedir. Çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri bağlamında, karbon ayak izi azaltım stratejileri ile toplumsal katkı ve çevre projeleri alt temalarında stratejik planlarını uygulamaya almış, ancak henüz uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasına ulaşmamıştır.

Türkiye Emlak Katılım Bankası: Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında, atık yönetimi, su tüketimi ve dijitalleşme alt temalarına yönelik stratejik planlarını uygulamaya geçirecek sonuçlarını değerlendirmiş ve iyileştirme süreçlerini sürdürmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı alt temasında planlarını uygulamaya geçirmiş ancak değerlendirme aşamasına henüz ulaşmamıştır. Yeşil binalar ve ofisler alt temasında ise uygulamaları değerlendirmiş olmasına rağmen iyileştirme süreçleri başlatılmamıştır. Döngüsel finansman ana teması kapsamında çeşitli uygulamalara sahip olup, değerlendirme süreçleri doğrultusunda gelişimini sürdürmektedir. Çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri kapsamında, karbon ayak izi azaltım stratejileri doğrultusunda planlarını hayata geçirmiş, yapılan ölçümlerle etkinliğini kanıtlamış ve iyileştirme süreçlerine devam etmektedir. Toplumsal katkı alanına büyük önem veren bankanın, döngüsel ekonomiye katkı sağlayan çeşitli projeleri bulunmaktadır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası: Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında, atık yönetimi, dijitalleşme ile yeşil binalar ve ofisler alt temalarına yönelik stratejik planlarını uygulamaya geçirerek sonuçlarını değerlendirmiş, iyileştirme süreçlerini başlatmış ve geliştirmeye devam etmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı konusunun önemine vurgu yaparak bu alandaki planlarını ortaya koymuştur. Su tüketimi alt temasında yalnızca planlarını oluşturmuş, ancak henüz uygulama aşamasına geçmemiştir. Döngüsel finansman ana teması kapsamında çeşitli uygulamalara sahip olup, değerlendirme süreçleri sonucunda gelişimini sürdürmektedir. Çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri kapsamında, karbon ayak izi azaltım stratejileri çerçevesinde belirlenen planları başarıyla hayata geçirmiş, etkinliğini ölçmüş ve değerlendirme süreçleri sonucunda sürekli iyileştirmeye devam ettiğini vurgulamıştır. Toplumsal katkı alanına önem veren bankanın, döngüsel ekonomiye katkı sağlayan çeşitli projeleri bulunmaktadır.

5. Sonuç Ve Değerlendirme

Sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme, çevresel koruma ve toplumsal refah arasındaki dengeyi sağlamak adına temel bir gereklilik haline gelmiştir. Bu çerçevede, döngüsel ekonomi, kaynakların verimli kullanılması ve atık oluşumunun en aza indirilmesi yoluyla sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlayan yenilikçi bir ekonomik model sunmaktadır. Öte yandan, İslami finans ilkeleri, sosyal adaletin sağlanması, risk paylaşımının teşvik edilmesi ve etik yatırımlara öncelik verilmesi yoluyla ekonomik sistemlere alternatif bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu çalışma, İslami finans ve döngüsel ekonomi kavramlarını entegre ederek, sürdürülebilir değer zincirlerinin tasarımında katılım bankalarının rolünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının yayımladığı sürdürülebilirlik raporları, içerik analizi kapsamında betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve ardından tematik karşılaştırma analizi uygulanmıştır.

Araştırmada öncelikle, sürdürülebilir değer zincirlerinin tasarımında katılım bankalarının rolünü tespit edebilmek amacıyla yayımlanan sürdürülebilirlik raporları incelenmiş ve bu raporlarda yer alan döngüsel ekonomi temaları belirlenmiştir. Söz konusu temalar, döngüsel ekonomi uygulamaları, döngüsel finansman ve çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma bulguları, katılım bankalarının döngüsel ekonomiye atık yönetimi, enerji kullanımı, su tüketimi, dijitalleşme ve emisyon indirgeme gibi çeşitli alt temalar aracılığıyla katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasında, katılım bankalarının bu temalar kapsamında sağladıkları katkılar planlama, uygulama, değerlendirme

ve iyileştirme kriterleri çerçevesinde ele alınarak tematik karşılaştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonucunda, bankaların döngüsel ekonomiye sundukları katkılar sistematik ve somut bir şekilde ortaya konulmuştur. Analiz bulguları, incelenen dört katılım bankasının döngüsel ekonomiye yönelik farklı stratejiler benimsediğini, ancak her bir bankanın belirli temalara ilişkin uygulama ve iyileştirme süreçlerinde farklı aşamalarda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, katılım bankalarının döngüsel ekonomi stratejilerini geliştirme süreçlerinde farklı evrelerde bulduklarını ve her bir bankanın belirli alanlara daha fazla odaklandığını göstermektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, katılım bankalarının döngüsel ekonomi ile entegrasyon süreçlerine ilişkin literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Literatürde sürdürülebilir finans ve döngüsel ekonomi arasındaki ilişki üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, katılım bankalarının bu süreçteki rolünü inceleyen araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışma, katılım bankalarının sürdürülebilirlik stratejilerini döngüsel ekonomi perspektifinden ele alarak, finans sektörünün çevresel sürdürülebilirliğe katkısını anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır.

Bulgular, katılım bankalarının döngüsel ekonomi uygulamalarına yönelik stratejilerinin planlama, uygulama, değerlendirme ve iyileştirme aşamalarına göre farklılaştığını göstermektedir. Bu durum, sürdürülebilir bankacılık literatürüne finansal kurumların çevresel sorumluluk süreçlerini aşamalı olarak nasıl ele aldıklarını açıklayan yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca, çalışmada belirlenen üç ana tema (döngüsel ekonomi uygulamaları, döngüsel finansman, çevresel ve sosyal sorumluluk projeleri), literatürdeki mevcut sürdürülebilir finans ve yeşil bankacılık tartışmalarını destekleyen ve genişleten bulgular sunmaktadır.

Bu bağlamda, araştırma sonuçları hem akademik çalışmalar hem de finans sektörü için yol gösterici nitelikte olup, katılım bankalarının döngüsel ekonomi kapsamında daha etkin politikalar geliştirmelerine yönelik önerilere temel oluşturabilir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu stratejilerin uzun vadeli etkilerini ve bankacılık sektöründeki uygulama süreçlerini daha detaylı inceleyerek literatüre daha kapsamlı katkılar sağlayabilir.

Kaynakça

- Acar, M. (2023). Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Mevcut Durum ve Yapılması Gerekenler (Rapor).
- Açıklalın, N. (2020). Sürdürülebilir Pazarlama Bakış Açısı İle Döngüsel Ekonomi İncelemesi. *Sakarya Journal of Economics/Sakarya İktisat Dergisi*, 9(3).
- Adams, K., Osmani, M., Thorpe, T. & Thornback, J. (2017). Circular Economy in Construction: Current Awareness, Challenges and Enablers, *Proceedings of the Institution of Civil Engineers Waste and Resource Management*, 170 (1), Thomas Telford Ltd
- Aguilar-Hernandez, G., Rodrigues, J. & Tukker, A. (2020). Macroeconomic, Social and Environmental Impacts of A Circular Economy Up to 2050: A Meta-Analysis of Prospective Studies, *Journal of Cleaner Production*, 278, 123421, 1-11.
- Akintan, I., Dabiri, M., & Salaudeen, J. (2021). A Literature Review on Islamic Finance Modes as an Alternative Approach to Finance the Business Model of a Circular Economy. *International Research Journal of Shariah, Muamalat and Islam*. <https://doi.org/10.35631/irjsmi.38003>.
- Al-Roubaie, A., & Sarea, A. M. (2019). Green Investment and Sustainable Development: The Case of Islamic Finance. 9(1), 14-24. <https://doi.org/10.26501/JIBM/2019.0901-002>.
- Al-Zanki, S. Q. K., & Moussa, M. (2020). The Circular Economy from an Islamic Perspective. *International Journal of Fiqh and Usul Al-Fiqh Studies*, 4(2), 6–23. <https://doi.org/10.31436/ijfus.v4i2.210>.
- Amine, M. (2016). Islamic Finance: Principles and Global Growth, 27-51. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28835-2_2.
- Ayub, M. (2017), *İslami Finansı Anlamak*, İktisat Yayınları, 2017.
- Bulut, M. & Korkut, C. (2022). Yeni Bir Ekonomik Paradigma Arayışı İçinde Döngüsel Ekonomi ve İnsani Finans. M. Bulut ve C. Korkut (Eds). *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat* (s. 1-22). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. DOI: 10.53478/TUBA.978-605-2249-97-0.ch01
- Campra, M., Brescia, V., Jafari-Sadeghi, V., & Calandra, D. (2021). Islamic Countries and Maqasid al-Shariah Towards the Circular Economy: The Dubai Case Study. *European Journal of Islamic Finance*, (17), 1-10. <https://doi.org/10.13135/2421-2172/4560>.
- Charles Yussuf, Y. (2022). A Critical Assessment of The Circular Economy Concept In The Light of Maqasid Al Shariah. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 8(2), 291-318, <https://doi.org.tr/10.54863/jief.1074828>

- De Souza Mello Gonçalves, B., De Carvalho, F., & Fiorini, P. (2022). Döngüsel Ekonomi ve Finansal Yönlere: Literatürün Sistematik Bir İncelemesi. Sürdürülebilirlik. <https://doi.org/10.3390/su14053023>.
- Demir, F. & Uğurlu, K. M. (2024). Sustainable Finance and Circular Economy. In: Şahin, C. (ed.), Current Financial Developments and Practices. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub494.c2094>
- Elamin, M. O. I. (2023). Advancing Ethical and Sustainable Economy: Islamic Finance Solutions for Environmental, Social, & Economic Challenges in the Digital Age. *International Journal of Membrane Science and Technology*, 10(5), 408-429. <https://doi.org/10.15379/ijmst.v10i5.2515>.
- El-Hussein, O. M. (2022). The Impact of Islamic Methodology of Sustainability and Circular Economy. *Journal of Economic, Administrative and Legal Sciences*, 6(4), 122-140. <https://doi.org/10.26389/ajsrp.r240821>.
- Ellen MacArthur Foundation (2015). *Towards a Circular Economy: Business Rationale for an Accelerated Transition*, s. 30.
- Gedik, Y. (2020). Döngüsel Ekonomiye Anlamak: Teorik Bir Çerçeve, *Turkish Business Journal*, 1(2): 13-40
- Geissdoerfer et al. (2017), The Circular Economy – A New Sustainability Paradigm?, *Journal of Cleaner Production*, s. 759.
- Haneef, M. (2020). Bringing Islamic Finance Home Through the Circular Economy Social Finance (CESF) Discourse. *Islamic Perspective for Sustainable Financial System*. <https://doi.org/10.26650/b/ss10.2020.017.07>.
- Hassan M., K., & Saraç, M. (2020). *Islamic Perspective for Sustainable Financial System*. Istanbul University Press. https://www.researchgate.net/publication/341611611_Islamic_Perspectives_on_Sustainable_Financial_System.
- Hassan, M. K., Saraç, M., & Alam, A. W. (2020). Circular economy, sustainable development, and the role of Islamic finance. *Islamic Perspective for Sustainable Financial System*, Istanbul University Press, Istanbul, 1-26.
- Hidayat, M. (2024). Uncovering the Potential of a Circular Economy from an Islamic Economic Perspective. *Danadyaksa: Post Modern Economy Journal*. <https://doi.org/10.69965/danadyaksa.v1i2.37>.
- Hidayati, Y. E., Addainuri, M. I., & Fahrurrozi, F. (2024). Green Economy and Islamic Economy: Towards Accelerating SDGs. *Jurnal Manajemen Bisnis*, 11(2), 1413-1430. <https://doi.org/10.33096/jmb.v11i2.908>.
- Ibrahim, A., & Shirazi, N. (2020). The Role of Islamic Finance in Fostering Circular Business Investments: the Case of OIC Countries. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 41. 89-120.
- Injadat, E. (2021). The current position of Islamic law on options contracts in the financial. *Journal of Management and Science*, 11 (3), 75-77 <https://doi.org/10.26524/jms.11.30>.

- Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice. John Wiley & Sons, 78-85 İmam Malik, *Muwatta*, Büyü' 34 İmam Şafii, *el-Ümm*, c. 3, s. 120
- Javaid, O. (2022). The Principles of a Circular Economy in the Light of Islamic Values and Beliefs. *Journal of Islamic Thought and Civilization*. <https://doi.org/10.32350/jitc.121.12>.
- Javaid, O. (2022). The Principles of a Circular Economy in the Light of Islamic Values and Beliefs. *Journal of Islamic Thought and Civilization*. <https://doi.org/10.32350/jitc.121.12>.
- Khan, T. (2019). Reforming Islamic Finance for Achieving Sustainable Development Goals. *International Corporate Finance eJournal*. <https://doi.org/10.4197/islec.32-1.1>.
- Kumar, V., Sezersan, I., Garza-Reyes, J., Gonzalez, E. ve AL-Shboul, M. (2019). Circular Economy in the Manufacturing Sector: Benefits, Opportunities and Barriers, *Management Decision*, 57(4), 1067-1086.
- Kur'an-ı Kerim (Bakara 275-279, Ali İmran 130)
- Kuveyt Türk Katılım Bankası Sürdürülebilirlik Raporu, (tarihsiz), <https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlari> (Erişim tarihi: 27.01.2025).
- Mathiazhagan, A., & Ahammed, R. M. R. (2024). An overview of circular economy with an emphasis on the basel and hong kong conventions of the imo-sustainability approach, *Futuristic Trends in Management*, 3, 177-187. <https://doi.org/10.58532/v3bhma4p4ch2>
- Nehad, A., & Khanfar, A. (2016). A Critical Analysis of the Concept of Gharar in Islamic Financial Contracts: Different Perspective. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 37 (1), 1-24
- Ni'mah, I., Rokhim, A., & Musari, K. (2024). The Role of Circular Economy in Supporting Sustainable Development Goals (SDGs) in Indonesia from an Islamic Economic Perspective. *Journal of Islamic Economics Lariba*, 10(1). <https://doi.org/10.20885/jielariba.vol10.iss1.art22>.
- Noh, M., Azelan, S., & Zulkepli, M. (2024). *A review on Gharar dimension in modern Islamic finance transactions*. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, Mart 2024, 1-14 <https://doi.org/10.1108/jiabr-01-2023-0006>.
- Özbilen, Ş. K. (2023). Temiz Üretim, Yeşil Mutabakat ve Sürdürülebilir Atık Yönetimi. Türkiye İmalat Sanayinde Temiz Üretim Uygulamaları, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBA Raporları No:51.
- Potting, J., Hekkert, M. P., Worrell, E., & Hanemaaijer, A. (2017). Circular economy: measuring innovation in the product chain. *Planbureau voor de Leefomgeving*, (2544).

- Rusydiana, A. S., Sukmana, R., Laila, N., & Bahri, M. S. (2022). The Nexus Between a Green Economy and Islamic Finance. Insights from a Bibliometric Analysis, 13(1), 51–71. <https://doi.org/10.52282/icr.v13i1.908>.
- Saraç, M., Hassan, M., & Alam, A. (2020). Circular Economy, Sustainable Development and the Role of Islamic Finance. Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS10.2020.017.01>.
- Seoage, A. (2020). An overview of Islamic finance: History, instruments, prospects. Journal of the Sociology and Theory of Religion. . 9. 60-81 <https://doi.org/10.24197/jstr.0.2020.60-81>.
- Serahsî, *Mebûât*, c. 12, s.109
- Siregar, M., Permana, I., & Rijadi, P. (2023). Green Economy and Islamic Finance: Crossing A Sustainable Path in Economic Development. Al-Infaq: Jurnal Ekonomi Islam. 14 (2), 252-26 <https://doi.org/10.32507/ajei.v14i2.2497>.
- Solomon, N., Simpa, P., Adenekan, O., & Obasi, S. (2024). Circular Economy Principles and Their Integration into Global Supply Chain Strategies. Finance & Accounting Research Journal, 6 (5), 747-762. <https://doi.org/10.51594/farj.v6i5.1133>
- Sumer, S., & Yanık, R. (2021). Circular Economy in İslamic Finance. Hitit Theology Journal, 20(3), 201–224. <https://doi.org/10.14395/hid.939566>
- Türkiye Emlak Katılım Bankası Sürdürülebilirlik Raporu, (tarihsiz), <http://emlakkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/surdurulebilirlik-raporlari> (Erişim tarihi: 27.01.2025).
- Vakıf Katılım Bankası Sürdürülebilirlik Raporu, (tarihsiz), <https://www.vakifkatilim.com.tr/tr/hakkimizda/yatirimci-iliskileri/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlarimiz> (Erişim tarihi: 27.01.2025).
- Wardhani, I. & Barthos, M. (2021). The Implemen tation of the Principle of Profit Sharing in the Musyarakah Financing Contract in Islamic Banks, Proceedings of the 1st International Conference on Law, Social Science, Economics, and Education, ICLSSEE 2021, March 6th 2021, Jakarta, Indonesia, <https://doi.org/10.4108/EAI.6-3-2021.2306418>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Zamir Iqbal & Abbas Mirakhor (2011), An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice (2nd ed.), Wiley Ltd.
- Ziraat Katılım Bankası Sürdürülebilirlik Raporu, (tarihsiz) <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizi-taniyin/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlarimiz> (Erişim tarihi: 27.01.2025).

